

Evelina Kristanova

LITERATURA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY A OFERTA WSPÓŁCZESNYCH WYDAWNICTW W BUŁGARII

W ostatnim czasie przejawiano duże zainteresowanie literaturą dla dzieci i młodzieży zarówno w polskiej jak i w bułgarskiej literaturze przedmiotu. Definicje literatury dla dzieci i młodzieży zamieszczone w polskich słownikach literackich są podobne. Grzegorz Leszczyński określa ją jako „ogół utworów literackich pisanych intencjonalnie dla młodego czytelnika, a także przejętych z lektur dorosłych i rzeczywiście funkcjonujących w dziecięco-młodzieżowym obiegu czytelniczym danego miejsca i czasu”¹. Teresa Kostkiewiczowa pisze, że jest to „dziedzina twórczości literackiej, której właściwości i cele szczególnie silnie wyznaczane są przez zakres wiedzy życiowej i literackiej jej adresatów, stopień ich rozwoju umysłowego oraz potrzeby psychiczne”². Halina Skrobiszewska podkreśla natomiast, że „tworzona przez dorosłych dla odbiorcy niedojrzałego, zróżnicowana przede wszystkim ze względu na wiek adresata i fazy jego rozwoju, w formach podawczych i treści modyfikowana jest wiedzą o odbiorcy (psychologiczną, społeczną), wyobrażeniami o jego potrzebach oraz o powinnościach wychowawczych i dydaktycznych dorosłego wobec dziecka”³. W definiowaniu literatury dla dzieci bierze się zatem pod uwagę przede wszystkim młodego adresata i jego możliwości percepcyjne.

¹ G. Leszczyński, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, w: *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, red. B. Tylicka i G. Leszczyński, Wrocław 2002, s. 223; tenże, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, w: *Elementarz literacki: terminy, pojęcia, charakterystyki*, Warszawa 2001, s. 116; tenże, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, w: *Słownik pojęć i tekstów kultury: terytoria słowa*, red. E. Szczęśna, Warszawa 2002, s. 159.

² T. Kostkiewiczowa, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, w: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1988, s. 259.

³ H. Skrobiszewska, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, w: *Słownik literatury polskiej XX wieku*, red. A. Brodzka i in., Wrocław 1992, s. 559.

Autorzy piszący prozę lub poezję, posługują się różnymi gatunkami literackimi: opowiadaniem, powieścią, bajką, baśnią, wierszami lirycznymi, wierszowanymi opowieściami. Zdaniem niektórych badaczy literatura dla dzieci obejmuje także teksty z zakresu folkloru dziecięcego oraz literacką twórczość dzieci i nastolatków⁴. Pierwsze próby wydawania książek dla dzieci podjęto pod wpływem myśli pedagogicznej w okresie oświecenia⁵.

Pojęcie literatury dla dzieci przez długi okres było przedmiotem ożywionych dyskusji wśród pisarzy i literaturoznawców, w rezultacie których uformowały się dwie przeciwstawne opinie. Zwolennicy pierwszej wyraźnie oddzielają ją od literatury dla dorosłych ze względu na młodego czytelnika posiadającego odmienne doświadczenie i kulturę literacką. Zaznaczają także, że specyfiką literatury dla dzieci jest posiadanie celów pedagogicznych. Druga grupa badaczy twierdzi natomiast, że literatura dla dzieci posiada swoją autonomię w ramach literatury narodowej, podlegając tym samym wymogom estetycznym⁶. Obok terminu „literatura dla dzieci” funkcjonuje pojęcie „literatury dziecięcej”. Różnica polega na tym, że o ile pierwsza powstała z określonym przeznaczeniem to druga niezależnie od pierwotnego adresata zaistniała w środowisku kulturalnym dziecka. Niektórzy błędnie włączają do literatury dla dzieci utwory, w których dziecko jest jedynie bohaterem⁷.

W bułgarskiej nauce o literaturze istnieją zbieżne opinie na temat przedmiotu i specyfiki literatury dla dzieci i młodzieży. Simeon Janew twierdzi, że stanowi ona dział literatury ogólnej i niepoważne byłoby akcentowanie jej oczywistego charakteru, który czyni ją autonomiczną w jej ramach⁸. Nikołaj Jankow wyodrębnia ją jako samodzielnią i bardzo ważną część literatury ogólnej, która podlega tym samym prawom co literatura dla dorosłych⁹. Margarita Sławowa precyzuje, że świat widziany oczami dziecka i poprzez jego psychikę stanowi podstawę w tego typu literaturze. Powstaje ona bowiem poprzez „spojrzenie oddolne” młodego odbiorcy rzeczywistości w stronę dorosłego. Ze względu na to jednak, że piszący jest osobą dorosłą

⁴ G. Leszczyński, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, w: *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej...*

⁵ S. Frycie, *Literatura dla dzieci i młodzieży epoki romantyzmu*, w: S. Frycie, M. Ziółkowska-Sobecka, *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży*, Piotrków Trybunalski 1999, s. 212.

⁶ A. Tonow, *Pogled kym literaturata za deca. Statii i oczerci*, Weliko Tynowo 2004, s. 5.

⁷ Tamże, s. 14.

⁸ S. Janew, *Byłgarska detsko-junoszeska literatura*, Sofia 1979, s. 31.

⁹ N. Jankow, *Deteto i literaturata*, Sofia 1985, s. 31.

powinna nastąpić tzw. integracja „spojrzenia oddolnego” ze „spojrzeniem odgórnym”, a więc i dorosłego w stronę świata dziecka¹⁰.

Podsumowując tę część należy zauważyć, że literatura dla dzieci i młodzieży stanowi osobny dział literatury narodowej. Należą do niej utwory, których forma i tematyka odpowiadają intelektualnym możliwościom i duchowym potrzebom młodego odbiorcy, przyczyniając się do rozwoju jego osobowości. Znamienny dla omawianej literatury jest przede wszystkim adresat. Ponadto spełnia ona oprócz funkcji dydaktycznych, funkcje poznawcze, socjologiczne, estetyczne, rozrywkowe i zabawowe. W skład kanonu literatury dla dzieci i młodzieży wchodzi również utwory, które nie były tworzone z wyraźnym przeznaczeniem dla dzieci ale z biegiem czasu zostały włączone do niego¹¹.

Celem artykułu jest zapoznanie ze współcześnie wydawaną książką dla dzieci i młodzieży w Bułgarii poprzez prezentację dostępnej online oferty wydawniczej największych wydawnictw. Starano się także odpowiedzieć na pytanie na ile nazwiska najbardziej znanych twórców bułgarskich są obecne w katalogach wydawniczych. Pierwszą część opracowania stanowi krótka historia bułgarskiej literatury dla dzieci i młodzieży wraz z najważniejszymi przedstawicielami. Wydaje się to ważne ze względu na polskiego odbiorcę, który rzadko ma okazję zapoznać się z literaturą bułgarską w polskojęzycznej literaturze przedmiotu.

PRZEDSTAWICIELE BUŁGARSKIEJ LITERATURY DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

O niektórych bułgarskich twórcach oraz ich dziełach dla dzieci i młodzieży dowiadujemy się zdawkowo z opracowań: Petyra Dinekowa *O bułgarskiej literaturze, folklorze i związkach z Polską* (1977), Teresy Dąbek-Wirgowej *Historia literatury bułgarskiej* (1980), Celiny Judy *Pod znakiem BRL-u. Kultura i literatura bułgarska w pułapce ideologii* (2003), *Encyklopedii literatury światowej* pod red. Juliana Maślanki (2005). Znane są również artykuły T. Dąbek-Wirgowej, Joanny Rapackiej i Ireny Janowskiej¹².

¹⁰ M. Sławowa, *Sysztnost i specyfika na detskata literatura*, w: *Pogled kym detskata literatura*, Płowdiw 1990, s. 39-40.

¹¹ A. Tonow, *Pogled kym literaturata za deca...*, s. 6-7, 11.

¹² T. Dąbek-Wirgowa, *Literatura bułgarska*, „Rocznik Literacki” 1991 (1984), s. 481-486; J. Rapacka, *Literatura bułgarska*, „Rocznik Literacki” 1991 (1983), s. 530-537; I. Janowska, *Świat baśni pod bułgarskim słońcem*, „Nowe Książki” 1989, nr 4, s. 32-33.

Współcześnie tłumaczem literatury bułgarskiej jest Liliana Bardijewska¹³. Bogatsza jest oczywiście literatura w języku bułgarskim, która została uwzględniona w opracowaniu.

Bułgarska literatura dla dzieci wywodzi się z folkloru i przejawia silne związki z jego motywami. Z niego bowiem czerpała rozumienie dobra i zła, piękna i brzydoty, normy moralne oraz formy literackie. Korzeni można doszukiwać się również w *Biblii*, *Katechizmie*, żywotach świętych czytanych dawniej w szkole i w rodzinie. Pierwsze próby twórczości poetyckiej dla dzieci na gruncie bułgarskim mają miejsce na łamach czasopism dziecięcych w epoce odrodzenia narodowego¹⁴.

Za początek bułgarskiej literatury dla dzieci przyjmuje się rok 1824, kiedy to ukazało się pierwsze wydanie świeckiego elementarza *Riben bukwar* Petyra Berona. Miał on charakter encyklopedii zawierającej różnorodne wiadomości o przyrodzie, zwierzętach i otaczającym świecie. Po modlitwach i rozdziałach dotyczących pisowni gramatycznej włączono do niego *Dobre rady*, *Mądre odpowiedzi*, *Baśnie*, *Różne historie* dostosowane do wieku dziecka. W latach 1835-1870 opublikowano już 41 elementarzy dla najmłodszych. Ljubien Karawelow opracował w tym czasie kanon książek do czytania dla dzieci. Duży wpływ na rozwój rodzimej literatury miały przekłady z literatury różnych krajów. Opowiadania i fragmenty utworów dla maluchów publikowano początkowo na łamach prasy bułgarskiej¹⁵. W XIX w. znany był również nurt tzw. folkloru dziecięcego posługujący się formą drobnych wierszy i piosenek¹⁶. Występował on zarówno w twórczości dla dzieci, jak też w twórczości dla dorosłych, którą przyjęto później do literatury dla dzieci i w twórczości samych dzieci. Jego pierwszym przedstawicielem na gruncie bułgarskim był Georgi Rakowski, a po nim bracia Konstantin i Dimityr Miładinowi (*Byłgarski narodni pesni*, 1861)¹⁷.

Początkowo literatura dla dzieci w Bułgarii rozumiana była bardzo utylitarnie. Teksty służyły bowiem głównie do pouczania i wychowywania. Pełniły rolę pomocniczą w szkole, kościele i rodzinie. Mało uwagi zwracano

¹³ *Liliana Bardijewska* [online] Nasza Księgarnia – Wydawnictwo dla dzieci i młodzieży [data dostępu: 9.09.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.nk.com.pl/engine/index.php?page=pisarz&id=140>>.

¹⁴ Epoka datująca się na lata 1762-1878, w której kształtowała się tożsamość narodowa, myśl wyzwolenicza, szerzono powszechną oświatę, rozpoczęto walkę o niezależność cerkwi i powstała nowa literatura bułgarska. *Encyklopedia literatury światowej*, red. J. Maślanka, Kraków 2005, s. 60.

¹⁵ A. T o n o w, *Pogled kym literaturata za deca...*, s. 18-23.

¹⁶ Pod tym pojęciem rozumie się twórczość dorosłych dla dzieci, twórczość dla dorosłych, którą przyjęto dla dzieci oraz twórczość samych dzieci.

¹⁷ A. T o n o w, *Folklor i literatura za deca*, Weliko Tyrnowo 2005, s. 6.

natomiast na walory literackie i funkcję zabawową¹⁸. Jak już wspomniano najpierw uformowała się poezja. Za pierwszego bułgarskiego poetę dla dzieci uważa się **Petko Sławejkowa** (1827-1895)¹⁹ z tomikiem poezji *Smesna kitka* (1852). Sławejkow założył też w 1871 r. pierwsze czasopismo dla najmłodszych zatytułowane „Pczelica”, którego wyszło jedynie 6 numerów. W swoich utworach prekursor poezji dziecięcej uczył miłości do ojczyzny, wiedzy i szacunku do pracy²⁰. W późniejszym rozwoju literatury dla dzieci ważną rolę odegrał jeden z najwybitniejszych bułgarskich poetów **Iwan Wazow** (1850-1921)²¹ i jego zbiór 42 wierszy dla najmłodszych *Stichotworenija za małki deca* (*Wiersze dla małych dzieci*, 1883). Ukazywał piękno przyrody, pracę jako moralny obowiązek, korzyści płynące z nauki oraz podawał dzieciom wiadomości o świętach narodowych²². Podobne tematy podejmowali po nim kolejni przedstawiciele poezji dziecięcej **Konstantin Weliczkow** (1855-1907) i **Wasil Popowicz** (1832-1897). Bawiący swoimi często humorystycznymi utworami Stojan Popow (1865-1939) podpisywał się na łamach pierwszych czasopism dla dzieci „Sławejcze” i „Zwezdica” pseudonimem **Cziczto Stojan**. Przedstawiał harmonijne relacje dzieci i dorosłych oraz piękno bułgarskich gór. Pierwszą jego książką była *Detska kitka* (1898). Życie rodzinne starał się oddać w sposób żywy i bezpośredni w *Wnuczenca* (*Wnuczeta*), *Maiczina odmiana*, *Bratcze i sestricze* (*Brat i siostra*), *Djado i wnucze* (*Dziadek i wnuczka*). Jednym z najpopularniejszych utworów Cziczto Stojana jest *Pri mama i pri tatko* (*U mamy i taty*). Jego piosenki poetyckie zebrane zostały w następujących zbiorach: *Mechurko* (*Bańka*, 1900), *Prawoto i kriwoto* (*Proste i krzywe*),

¹⁸ Tenże, *Pogled kym literaturata za deca...*, s. 7.

¹⁹ N. Jankow, *Pri utroto na žiwota. Bułgarski poeti za deca*, Sofia 1982, s. 6.

²⁰ A. Tonow, *Pogled kym literaturata za deca...*, s. 25-40.

²¹ Iwan Wazow – bułgarski pisarz i poeta. Redaktor gazety „Narodnij Głas” oraz założyciel czasopisma „Dennica”. Działalność pisarską pojmowaną jako służbę narodowi łączył z aktywnością polityczną i społeczną (był posłem i ministrem oświaty). Wprowadził i utrwalił w niepełnym rodzajowo i stylistycznie kanonie narodowej literatury różne gatunki i metody artystyczne (od sentymentalizmu poprzez realizm do prób modernistycznych). Liczne zbiory poezji jak np. *Epopeja na zabrawenite* (1881-84), *Polja i gori* (1884), *Ljuleka mi zamirisa* (1919) miały wydźwięk patriotyczny i uzmysławiały, że kult heroicznej tradycji jest obowiązkiem. Ważne miejsce w jego twórczości zajmowała proza *Cziczowci* (1885, wyd. polskie 1970), *Nemili, nedragi* (1883, wyd. polskie 1949). Najważniejszym jego utworem jest epopeja narodowa *Pod igoto* (*Pod jarzmem* 1894, wyd. polskie 1950), w której całość zdominowała tematyka patriotyczna i idee wolnościowe. Z dramatów rozgłos zdobyły: *Chiszowe* (1894), *Borislav* (1909), *Kym propast* (1910).

²² A. Tonow, *Pogled kym literaturata za deca...*, s. 55-63.

Za malkite (Dla najmłodszych, 1925), *Żalbite na Zajo Bajo (Żale zajączka Bajo, 1926)*, *Cziczowata kitka (1927)*, *Cziczow dar (Wujowy dar, 1929)* i in. Pisarz tworzył w tym samym czasie co mistrzowie literatury dziecięcej jak Elin Pelin, Canko Cerkowski, Stojan Drinow, Ran Bosilek. Jego poezja nacechowana była dużym optymizmem. Pisał również dla dorosłych²³.

Nowy etap w bułgarskiej poezji dla dzieci rozpoczął na początku XX wieku znany pod pseudonimem **Elin Pelin** – Dimityr Iwanow Stojanow (1877-1949), który debiutował jako pisarz w 1899 r. Pierwsze utwory napisał uczęszczając jeszcze do szkoły w 1904 r. i były to utwory poetyckie właśnie dla najmłodszych. Publikował na łamach czasopism dziecięcych, będąc jednocześnie redaktorem m.in. „Weseluski”, „Czawcze”, „Swetułki”, „Stynczice”, „Pyteki”²⁴. Powtórzył znane dotąd motywy swoich poprzedników zwracając szczególną uwagę na wartość rodziny. Jego twórczość przejawiała liczne związki z folklorem bułgarskim i przyczyniła się do rozwoju bajki narodowej. Na przestrzeni 50 lat napisał liczne wiersze, bajki, opowiadania, powieści dla dzieci i młodzieży. Oto niektóre tytuły: *Zlatni ljułki (Złote hułstawki, 1909)*, *Kumczo Wylczo i Kuma Lisa (Wilk i lis, 1918)*, *Car Sziszko (Car Sziszko, 1925)*, *Djadowata rykawiczka (Dziadkowa rękawiczka, 1932)*, *Prikazki i basni (Bajki i baśnie, 1949)*²⁵. Elin Pelin wykreował nowego bohatera w bułgarskiej literaturze dla dzieci w książkach *Jan Bibijan (1933)* i *Jan Bibijan na lunata (Jan Bibijan na księżycu, 1934)*²⁶.

Mistrzem bajki bułgarskiej był **Asen Razcwetnikow** (1897-1951) (prawdziwe nazwisko Asen Petrow Kolarow)²⁷. Od 1925 r. współpracował z redakcjami czasopism dla dzieci. Wiersze, bajki i pogadanki jego autorstwa zebrano w książkach: *Junak Gogo (Bohater Gogo, 1931)*, *Ot nisztu nesztu (Z niczego coś, 1932)*, *Komar i Mecana (Komar i Niedźwiedzica, 1946)*, *Szturczowo koncze (Konik polny, 1948)*, *Majstor Manol (Mistrz Manol, 1949)*, *Czudnoto choro (Cudowne choro, 1959)*, *Za naj malkite (Dla najmłodszych, 1962)*. W poezji poruszał temat dzieciństwa i przyrody przyjmując dziecko za główny motyw swojej twórczości. Natchnienie czerpał z folkloru. Niektóre z humorystycznych wierszy i bajek pisane były w niezwykle lekkim tonie. Utwory dla dzieci jego autorstwa były bardzo ciekawie napisane. Sam autor

²³ N. Iwanowa, A. Michajłowa, *Poznawate...* s. 51; G. Weselinow, *Byłgarska detska literatura: christomatija*, Sofia 1978, s. 30-31.

²⁴ Tamże, s. 33-34.

²⁵ G. Weselinow, *Byłgarska detska literatura...*, s. 50.

²⁶ Więcej o twórczości Elin Pelina pisał Petyr Stefanow, *Izhyganijat djawol. Tworcwestwoto na Elin Pelin za Deca i nacjonalnata smechowata tradicija*, Weliko Tyrnowo 2000; S. Chadżikosew, *Ran Bosilek*, Sofia 1985;

²⁷ A. Tonow, *Pogled kym literaturata za decata...*

twierdził natomiast: „Tworzenie dla dzieci jest tak samo poważne i trudne jak dla dorosłych ... Dobra książka dziecięca powinna pociągać także dorosłego”²⁸.

Pod pseudonimem **Ran Bosilek** (1886-1958), pierwszy wiersz dla dzieci opublikował Genczo Negencow na łamach „Swetułki” (1906). Poeta wyrażał przede wszystkim miłość do rodzinnego domu i języka²⁹. Stworzył nowy kierunek w literaturze bułgarskiej oparty na wyrażaniu wewnętrznego świata dziecka, bez dystansu między widzeniem dziecka a postrzeganiem dorosłego. Swą uwagę skupił na współczesnej sytuacji małego bohatera. Podejmował różnorodną tematykę posługując się pięknym językiem bułgarskim³⁰. Będąc niezwykle płodnym pisarzem wszedł do grona głównych przedstawicieli bułgarskiej literatury dziecięcej. Do jego najważniejszych książek zaliczamy m.in.: *Kose Bose* (1923), *Patilanczo* (1926), *Baba Meca* (1928), *Žiwa voda* (1934), *Weseli ocziczki* (*Wesołe oczka*, 1936), *Weseli prikazki* (*Wesołe bajki*, 1954), *Czudna swirka* (*Cudowna fujarka*, 1958) i in.³¹

Kolejną przedstawicielką literatury dla dzieci **Dora Gabe**³² (1886-1983) redagowała pisma dla najmłodszych zatytułowane „Bibliotekata za Małkite” i „Prozorczje”. Jej utwory stały się ulubioną lekturą kilku bułgarskich pokoleń dzieci i młodzieży³³. Zadebiutowała w 1900 r. wierszem *Prolet* (*Wiosna*) napisanym w wieku 12 lat i opublikowanym na łamach dziecięco-młodzieżowego czasopisma „Mładina”. Początkowo rozgłos przyniosły jej książki dla dorosłych. Dla dzieci zaczęła pisać po pierwszej wojnie światowej³⁴. Na początku lat 20. XX w. była już znaną poetką dla najmłodszych. Wydała wiele książek: *Małki pesni* (*Drobne piosenki*, 1923), *Kalinka-Malinka* (1924), *Zwynczeta* (*Dzwoneczki*, 1925), *Małkijat dobrudżanec* (*Mały dobrudżanec*, 1927), *Myłczaliwi geroi* (*Milczący bohaterowie*, 1934), *Inie małkite* (*I my mali*, 1946), *Za małkite* (*O małych*, 1954), *Majka Paraszkewa* (*Matka Paraszkewa*, 1971)³⁵. Utworom D. Gabe towarzyszyła poetyckość, obrazowość i dostosowanie do możliwości percepcyjnych dziecka.

Utwory dla dzieci i młodzieży tworzyła od 1924 r. również **Kalina Malina** (1898-1979), posługując się różnymi gatunkami i formami literackimi.

²⁸ N. Iwanowa, A. Michajłowa, *Poznawate...*, s. 40-42.

²⁹ Tamże, s. 12-13.

³⁰ S. Janew, *Byłgarska detsko-junoszeska proza*, Sofia 1987, s. 105.

³¹ G. Weselinow, *Byłgarska detska literatura...*, s. 86.

³² Więcej o poetce i pisarce dla dzieci pisał I. Sarandew, *Kniga za Dora Gabe*, Sofia 1974; N. Jankow, *Pri utroto na žiwota. Byłgarski poeti za deca*, Sofia 1982.

³³ N. Iwanowa, A. Michajłowa, *Poznawate...*, s. 20-21.

³⁴ G. Weselinow, *Byłgarska detska literatura: christomatija*, Sofia 1978, s. 93.

³⁵ Tamże; P. Paraszkewow, *Studii i statii na byłgarska literatura za deca*, Błagoewgrad 1996, s. 256-257.

Wśród nich znalazły się: wiersze, poematy, opowiadania, bajki, romanse, sztuki i in. Lubiła przy tym kreować różnych bohaterów. Do najważniejszych tytułów autorki należą: pierwszy romans dziecięcy *Zlatno syrce* (*Złote serce*, 1929), *Siraczeta* (*Sieroty*, 1933), *Djadowoto magarence* (*Osiółek dziadka*, 1938), *Deteto na zatwornika* (*Dziecko więźnia*, 1940), *Błagrodni syrca* (*Szlachetne serca*, 1945), *Iskam da stana uczyłel* (*Chcę zostać nauczycielem*, 1953), *Naj-dobrijat prijatel na Kolja* (*Najlepszy przyjaciel Koli*, 1972)³⁶.

W latach 40. XX w. **Christo Radewski** (1903-1996) tłumaczył poezję dla dzieci poetów rosyjskich a także pisał baśnie. W swojej twórczości zwracał uwagę na powszechne wady ludzkie takie jak karierowiczostwo, podłość, samochwalstwo, zdrada, kłamstwo, fałszywa przyjaźń, głupota i in.³⁷

W bułgarskiej literaturze dla dzieci kluczową rolę odegrała poezja publikowana na łamach czasopism dla dzieci. Wielu twórców właśnie tam ogłaszało swoje pierwsze drobne wiersze, stając się z czasem poważnymi przedstawicielami omawianej literatury. Liczni spośród nich pisali również prozą.

PROZA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

Bułgarska proza dla dzieci pojawiła się pół wieku później niż poezja, osiągając autonomiczność w latach 20. i 30. dwudziestolecia międzywojennego. Jej przedstawicielami byli m.in. wspomniani już Elin Pelin, Ran Bosilek i Kalina Malina a także Angeł Karaliiczew oraz Stilijan Czilingirow³⁸. Na rozwój prozy wpływ miały elementy bułgarskiego folkloru i liczne przekłady utworów z literatury zagranicznej. Nosząc silne piętno dydaktyzmu proza miała być pomocą w nauczaniu szkolnym.

Simeon Janew wyróżnił kilka etapów w rozwoju bułgarskiej beletrystyki dla dzieci i młodzieży. Pierwszy okres odrodzenia narodowego przyniósł głównie czytanki drukowane na łamach czasopism. Bajki dla dzieci częściej ukazywały się na łamach periodyków po 1878 r. W latach 90. zaczęto publikować pierwsze długo jeszcze potem wydawane czasopisma jak „Zvezdica” i „Mładina”, w których obecna była bajka dydaktyczna. Początkowo prozę reprezentowała również baśń. Drugi etap przyniósł bardziej rozbudowaną fabułę i bohatera, któremu towarzyszył konflikt. Kolejna faza uwzględniła przedstawianie wydarzeń z rzeczywistego życia dziecka. Czwarty etap

³⁶ G. Weselinow, *Byłgarska detska...*, s. 105.

³⁷ A. Tonow, *Pogled kym literaturata za deca...*, s. 139-157.

³⁸ S. Janew, *Byłgarska detsko-junoszeska proza*, Sofia 1987, s. 17, 34.

przypadający na ostatnie dziesięciolecie XIX w., charakteryzowało nie tylko tworzenie drobnych czytanek na łamach czasopism dziecięco-młodzieżowych ale też pierwszych książek beletrystycznych. Były to zbiory opowiadań lub bardziej rozbudowane debiutanckie opowiadania młodych twórców.

Pierwszą samodzielną publikacją wydawniczą w historii bułgarskiej epiki dla dzieci był utwór o cechach autobiograficznych *Wołowarczeta* (1896) **Canko Cerkowskiego** (1869-1926), który po raz pierwszy w historii rodzimej literatury nie przejawiał bezpośredniego dydaktyzmu. Miało to wpływ na autorów piszących później m.in. Conyo Kałczewa i jego zbiór 10. opowiadań *Detski prijatel* (*Przyjaciel dzieci*, 1898), przeznaczonych dla dzieci w wieku od 9 do 16 lat. Ważnym czynnikiem formowania się prozy były, jak już wspomniano, przekłady literatury obcej³⁹. Ich wpływ widoczny był jeszcze w okresie odrodzenia narodowego i trwał do I wojny światowej. Często „bułgaryzowano” najbardziej znane utwory światowej literatury dziecięcej. Bułgarska proza dziecięca wykształciła się i usamodzielniała zatem poprzez relacje z literaturą zagraniczną.

Do rozwoju krytyki literatury dla dzieci okresu dwudziestolecia przyczyniły się książka Petyra Dimitrowa *Naszata detska literatura* (*Nasza literatura dziecięca*, 1927) i artykuł Sławczo Paskalewa „Naszata detska chudożestwena literatura”.

Najbardziej znanym, lubianym i utalentowanym bułgarskim pisarzem wydawanym i tłumaczonym do dziś jest **Angel Karaliiczew** (1902-1972), który napisał ponad 80 książek dla dzieci⁴⁰. Uznany za mistrza bajki bułgarskiej odegrał „podobną rolę jak bracia Grimm dla literatury niemieckiej”⁴¹. Nikołaj Jankow wyraził się o nim jako o „najlepszym rodzimym autorze dla dzieci”⁴². Karaliiczew sam o sobie powiedział: „Przez całe swoje życie byłem tylko maszyną do pisania książek”⁴³. Debiutował jako autor dla dorosłych w 1924 r. utworem zatytułowanym *Žitenata pitka* (*Żytni chlebek*). Za namową i pomocą Ran Bosilka zaczął publikować utwory dla dzieci na łamach czasopisma dziecięcego „Detska Radost”. Pierwszą jego książką dla najmłodszych

³⁹ Przetłumaczono m.in. *Robinsona Crusoe* Daniela Defoe, *Chatę wuja Toma* Harriet Beecher Stowe, utwory Aleksandra Duma, braci Grimm, Karla Maya, Marka Twaina, Christiana Andersena, Jamesa Curwooda, Charlesa Dickensa, Aleksandra Puszkina, Lwa Tołstoja i in.

⁴⁰ Jego sylwetkę w przystępny sposób przedstawia m.in. Z. Petrow, *Prikaznici*, Sofia 1990.

⁴¹ S. Chadżikosew, *Zawrysztane w detstwoto. Literaturno kriticzeski izsledwanija*, Sofia 1980, s. 69.

⁴² N. Jankow, *Deteto i knigata*, Sofia 1985, s. 371.

⁴³ N. Iwanowa, A. Michajłowa, *Poznawate ...*, s. 23-24.

był *Meczo* (*Miś*, 1925). Twórczość Karaliiczewa posiadała silny charakter narodowy. W latach 20. XX w. bajkopisarz zapoczątkował nowy kierunek w bułgarskiej literaturze proponując nowy ideał bohatera bułgarskiego. Pisząc opowiadania, bajki, wspomnień, legendy tworzył wspaniały świat dziecka, pełen miłości i harmonii. Sens moralny i wiarę w sprawiedliwość można było odczytać z przedstawianych przez niego bohaterów. W literaturze zaczęło nawet funkcjonować określenie „Bajkowy świat Karaliiczewa”⁴⁴. Mistrzowsko wpłatał elementy fantastyczne w realność, nie tworząc przy tym skomplikowanej fabuły ani napiętych sytuacji. Najlepsze jego bajki były krótkie⁴⁵. Wiele lat pisarz poświęcił na opracowanie bajek narodowych nieznanymi autorami. Najdoskonalszym dziełem stał się *Prikazen swjat* (*Bajkowy świat*, 1929), który przyczynił się do wyraźnego oddzielenia literatury dziecięcej od literatury dla dorosłych na gruncie bułgarskim⁴⁶. Za ten utwór otrzymał też pośmiertnie Międzynarodową Nagrodę Andersena, a jego dwa tomy bułgarskich bajek narodowych przetłumaczono na wiele języków⁴⁷.

Godnym uwagi przedstawicielem bułgarskiej literatury dla dzieci był również Konstantin Konstantinow (1890-1970) – sędzia z wykształcenia i przewodniczący Związku Pisarzy Bułgarskich (w latach 1945-1946). Znany autor opowiadań, szkiców, esejów, wspomnień, bajek i powieści, publikował od 1907 r. na łamach czasopisma „Byłgarin”; współredagował także „Zweno”. Najlepsze jego bajki zebrano w tomach: *Prikazki za sztuczeto* (*Bajki o polnym koniku*), *Zlatna kyszticzka* (*Złoty domek*) i *Prikazki za Teb* (*Bajki o Tobie*). Opowiadania wydano pod tytułem *Bosata komanda* (*Bosa drużyna*), *Otbor junaci* (*Drużyna bohaterów*) i *E-xe – o-ooo*. Przełożył wiele utworów dla dzieci i młodzieży z języków obcych. Często przyjmował formę „opowiadania w opowiadaniu” podejmując temat życia dzieci w mieście na początku XX w. Mali bohaterowie Konstantinowa głodni i zmuszeni do żebractwa byli jednocześnie pełni miłości do ludzi i wiary w dobro. Posługując się żywym językiem tworzył wzruszające opowieści pełne humoru⁴⁸.

Michaił Wasilew w latach 1944-1984 wyróżnił dwa okresy w bułgarskiej literaturze dla dzieci i młodzieży. Dla pierwszego charakterystyczna była beletrystyka pisana w duchu komunistycznym. Tworzyli ją m.in. **Marko Marczewski, Iwan Hadżimarczew, Emil Kolarow, Georgi Karasławow, Stojan Daskalow, Cwetan Angelow** przedstawiając obraz dziecka w społeczeństwie socjalistycznym. Poświęcono przy tym dużo uwagi opisom

⁴⁴ N. Jankow, *Deteto i knigata*, Sofia 1985, s. 374.

⁴⁵ E. Karanfiłow, *Junoszi. Literaturna kritika*, Sofia 1989, s. 112.

⁴⁶ S. Janew, *Byłgarska detsko-junoszeska proza...*, s. 106-117.

⁴⁷ S. Chadżikosew, *Zawrysztane w detstwoto...*, s. 69.

⁴⁸ N. Iwanowa, A. Michajłowa, *Poznawate...*, s. 25-26.

życia w istniejących warunkach społeczno-politycznych nie zwracając uwagi w twórczości na psychologię dziecka. Proza lat 70. świadczyła zatem o silnym wpływie realnego socjalizmu. Wśród pisarzy tego okresu znaleźli się „aktywni budowniczości socjalizmu”⁴⁹ jak **Boris Krumow** czy **Wanja Filipowa**, którzy poprzez dydaktyczne opisy świata dorosłych wprost marginalnie traktowali świat dzieci. Bohatera w utworach dla młodzieży ukazywano wyłącznie w środowisku szkolnym, rodzinnym i organizacyjnym, czyli komsomołu. Znanym krytykiem tego okresu piszącym zgodnie z linią partii był również cytowany już w artykule **Nikołaj Jankow**. Pragnąc podnieść poziom („Da razkazwasz za chubawoto...”)⁵⁰, bronił w wypowiedziach (*Osobena, no ne delima*, 1964) autonomii literatury dziecięcej i domagał się dla niej psychologicznego podejścia („Pro domo sua”, „Słowo za poezjata”, „Da piszesz za deca”). Drugi etap w rozwoju pisarstwa wprowadził nieco więcej artyzmu i pedagogicznego podejścia. Nastąpiła wyraźna zmiana w treści i formie dzieł, autor usuwał się na plan dalszy, dopuszczając do głosu dziecięcego bohatera. Autorzy tacy jak **Paweł Weżinow**, **Atanas Pawłow**, **Georgi Miszew**, **Atanas Stojanow**, **Iwan Dawidkow** starali się głębiej wniknąć w duszę dziecka, podejmując poważne tematy bez zbędnego pouczenia. Od lat 80. obserwowano powrót do tematyki przyrody i zwierząt. Zaczęły ukazywać się też powieści fantastyczno-naukowe⁵¹. Literaturę dla dzieci i młodzieży okresu komunizmu reprezentowali także: Christo Radewski, Asen Bosew, Mładen Isaew, Krum Grigorow, Petyr Dimitrow-Rudar, Łyczezar Stanczew, Ljuben Diłow, Liljana Daskałowa, Georgi Strumski, Marko Ganczew, Donczo Conczew, Bogdan Mitow, Nadja Kechlibarewa⁵². Lata panowania ideologii komunistycznej po II wojnie światowej w Bułgarii nie przyniosły wybitnych twórców podobnych do przedstawicieli okresu dwudziestolecia (którzy zresztą niedoceniani nadal byli czynni pisarsko), choć lista nazwisk była pokaźna.

W krótkim przeglądzie historii bułgarskiej literatury dla dzieci i młodzieży wzięto pod uwagę najważniejsze nazwiska. Większość przedstawicieli tego gatunku lubiła ukrywać się pod pseudonimami, które do dziś są bardziej znane wśród czytelników. Autorów było o wiele więcej niż uwzględnionych w artykule. Georgi Weselinow w opracowaniu *Byłgarska detska literatura*

⁴⁹ M. Wasilew, *Byłgarska detska proza*, Sofia 1987, s. 224.

⁵⁰ Ju. Jordanow, *Portreti ot knižnata lawica. Literaturnokriticzeski oczerci*, Sofia 1988, s. 141-145.

⁵¹ M. Wasilew, *Byłgarska detska proza...*, s. 229-232.

⁵² D. Wasilew, *Pisateli, deca i knigi: sreszti i razgowori*, Sofia 1987, s. 5-160.

(*Bułgarska literatura dziecięca*) wymienił 43. twórców⁵³, natomiast zbiór *Byłgarski beletristi za deca* (*Bułgarscy beletryści dla dzieci*) chronologicznie obejmujący drugą połowę XX w. zawarł fragmenty utworów 70. pisarzy bułgarskich⁵⁴. Julian Jordanow wymienił jeszcze wśród przedstawicieli poezji bułgarskiej dla dzieci m.in.: Jordana Jowkowa, Georgi Karasławowa, Dimitra Talewa, Georgi Rajczewa, Canio Kałczewa⁵⁵. Nikołaj Jankow wspomniał też Ledę Milewą⁵⁶. Współczesnym przedstawicielem poezji dla dzieci i młodzieży był Asen Bosew (1913-1997). Ze względu na objętość artykułu nie wspomniano o działalności literatów, przedstawiono jedynie wybranych, starając się uchwycić najważniejsze tendencje w bułgarskiej literaturze dla dzieci.

WSPÓŁCZESNE WYDAWNICTWA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY A OFERTA KLASYKÓW BUŁGARSKICH

Wydawnictwa powstałe po 1989 r. w Bułgarii można podzielić na wydawnictwa specjalizujące się tylko w literaturze dla dzieci i młodzieży oraz wydawnictwa posiadające jedynie dział z ofertą dla tej grupy czytelników. Do pierwszej kategorii należą największe domy wydawnicze: Egmont Bułgaria, Dom Wydawniczy PAN, Wydawnictwo Fjut, Prosweta czy nieco mniejsze wydawnictwo Złota Kaczka. Do drugiej grupy klasyfikują się również duże wydawnictwa obecne na terenie Bułgarii jak Chermes, Dom Wydawniczy Bard i Colibri, posiadające oprócz oferty dla dorosłych także dla dzieci i młodzieży.

Oddział **Wydawnictwa Egmont**⁵⁷ powstał w Bułgarii w 1991 r. stając się najważniejszym liderem na rynku wydawniczym książek i czasopism dla dzieci.

⁵³ G. Weselinow, *Byłgarska detska literatura*, Sofia 1978. Oprócz już wymienionych znaleźli się także: Georgi Karasławow, Marko Marczewski, Nikołaj Zidarow, Georgi Strumski i in., o których nie miejsce tu wspominać.

⁵⁴ *Byłgarski beletristi za deca. Wtorata połowina na XX vek*, Sofia 1996.

⁵⁵ Ju. Jordanow, *Portreti ot knižnata lawica...*, s. 151-152.

⁵⁶ N. Jankow, *Pri utroto na žiwota. Byłgarski poeti za deca*, Sofia 1982, s. 239-251.

⁵⁷ Wydawnictwo Egmont swoje początki datuje na 1878 r. kiedy to 17-letni Duńczyk Egmont Harald Petersen założył w rodzinnym mieszkaniu małą drukarnię. Pierwsze pieniądze na ten cel zdobył zastawiając za zgodą matki jej sprzęty domowe. W dniu, w którym Egmont szedł do miasta odebrać pierwszy sprzęt drukarski znalazł na ulicy monetę, którą uznał za „szczęśliwą” i do dzisiaj przechowywana jest w centrali firmy w Kopenhadze. Wkrótce firma Petersena zdobyła reputację solidnej i niezawodnej. Przez kolejne 25 lat rozrastała się, inwestując w nowoczesne maszyny i zatrudniając coraz więcej ludzi, aby w 1904 r. zaistnieć w świecie mediów dzięki zakupowi

Wydaje jedyny tygodnik dla najmłodszych „Miki Mouse”, miesięczniki: „Dymbo”, „Tom i Jerry”, „Barbie”, „Meczo Puch”, „Princesa”, „Witch”, „Wesel Zoopark”, „Uczilizsten Mjuzykił”, „Porazitelnijat Spiderman”, a od 2004 r. także dwutygodnik „Bravo”. Ponadto wydawnictwo posiada prawo do wydawania serii powieści Joanne Kathleen Rowling *Harry Potter* oraz książek kampanii Walta Disneya i National Geographic. Oferuje również materiały towarzyszące tytułom książkowym jak plakaty, kalendarze, kartki, książki-zabawki, kolorowanki, gry, filmy i wydania muzyczne. Posiada serie edukacyjne o historii, nauce, geografii, matematyce⁵⁸. Z przeglądu tytułów dostępnych na stronie internetowej wydawnictwa wynika, że oprócz wielu serii obcych⁵⁹ można zakupić wiersze, opowiadania, bajki i powieści rodzimych twórców w cyklu *Bułgarska klasyka dla dzieci*. Ostatnio w ofercie znaleźli się najlepsi mistrzowie pióra. Czytelnikom zaproponowano dwie bardzo znane powieści Anieła Karaličzewa *Aneto* (pierwsze wydanie w 1938) i *Toszek Afrikanski* (1940) ilustrowane przez Iliję Beszkową, Elina Pelina *Błagi dumi* (*Łagodne słowa*) – zbiór popularnych bajek i wierszy kolorowo ilustrowanych przez Wadima Łazarkiewicza oraz wiersze Ran Bosiłka pt. *Rodna recz se lee* (*Rodzinną mową płynię*). Odbiorcy mogą nabyć również pozycje: Emiljana Stanewa *Przez wody i lasy. Cuda lasu*, Nikołaja Rajnowa *Ot carstwo w carstwo* (*Od królestwa do królestwa*), Waleri Petrowa *Pet prikazki* (*Pięć bajek*),

niewielkiego pisma dla kobiet "Damernes Blad". Firmie nadano wówczas nazwę Gutenberghus (dom Gutenberga) od nazwy nowoczesnej drukarni – siedziby firmy. Gutenberghus prosperowała zgodnie z ideami założyciela i wbrew ogólnoświatowej recesji i masowemu bezrobociu generowała zyski. W 1930 r. zatrudniała ponad 600 pracowników. W 1948 r. nastąpił kolejny przełom w historii firmy. Podpisano kontrakt z Waltem Disneyem na wydawanie komiksów na jego licencji w Skandynawii i Niemczech. Do końca lat 80. Gutenberghus działał wyłącznie w Skandynawii i Niemczech. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych rozpoczęto podbój rynków międzynarodowych otwierając biura w Wielkiej Brytanii, Europie Wschodniej i Azji. W 1991 r. zmieniono na cześć założyciela nazwę na Egmont, który stał się międzynarodowym koncernem medialnym, prowadząc działalność w 23. krajach, zatrudniając w ponad 100 firmach 3800 pracowników. Egmont jest największym w Europie wydawcą książek oraz czasopism dla dzieci i młodzieży. *Egmont Polska. O Wydawnictwie*. [online] [data dostępu: 17.11.2009], dostępny w Internecie: <http://www.egmont.pl/pl/o_wydawnictwie/firma/>.

⁵⁸ *Egmont Byłgarija* [online] [data dostępu: 24.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.egmontbulgaria.com/>>.

⁵⁹ Np. serie Najlepsze z Andersena, Książki ilustrowane z bohaterami Disneya, Książki Witch, Książki z Barbie, Piraci z Karaibów i in.

Swetosława Minkowa *Sapuneni mechuri (Bańki mydlane)*⁶⁰. Książki wydano w twardej oprawie z obwolutą. Ich cena nie jest wygórowana jak na kieszeń przeciętnego Bułgara choć też nie jest najniższa. Kształtuje się w granicy 9-13 lewa⁶¹.

Dom Wydawniczy PAN – członek Stowarzyszenia „Książka Bułgarska”⁶² na swojej wyjątkowo bogatej i kolorowej stronie domowej w Internecie prezentuje pokaźny wybór książek dla dzieci młodszych i starszych. Katalog zawiera bajki, baśnie, opowiadania, powieści, zbiory wierszy i narodowych piosenek oraz encyklopedie. Na stronie internetowej wydawnictwa zastosowano następujący podział literatury: Wydania luksusowe (m.in. encyklopedie), Książki ilustrowane i atlasy, Książki dla najmłodszych (kolorowanki, książki harmonijki, panoramiczne, z naklejkami), Książki dla uczniów, Książki na lato,

⁶⁰ *Byłgarska detska klasika* [online] [data dostępu: 31.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.egmontbulgaria.com/books/bdk.htm>>.

⁶¹ 1 lew=1.95 Euro; przeciętna pensja w sferze budżetowej wynosi 350 lewa.

⁶² Stowarzyszenie „Książka Bułgarska” (Asocjacja „Byłgarska kniga”) z siedzibą w Sofii jest zrzeszeniem bułgarskich wydawców, księgarzy i ludzi książki powstałym w 1994 r. Koordynuje ono szeroko pojęte zagadnienia książki na terenie kraju. W jego skład wchodzi 70. zrzeszonych członków (m.in. wydawnictwa: Abagar, Wydawnictwo Akademickie „Prof. Marin Drinow”, Bard, Zaharij Stojanow, Kolibri, Nauka i Sztuka, Prosfeta, Pingwiny, Siela, Dom Wydawniczy „Trud”, Hermes, Helikon), którzy są najważniejszymi wydawcami ponad 90% produkcji wydawniczej książek w Bułgarii. Przewodniczącym jest obecnie Damian Jakow – przedstawiciel wydawnictwa nazwanego jego imieniem. Odpowiedzialni za różne sekcje działań w Stowarzyszeniu to: Wasilka Wanczewa (reprezentująca Wydawnictwo EMAS i realizująca program „Czytająca Bułgaria”), Ilijan Andonow (Wydawnictwo Knigomania, zajmujący się dystrybucją i profesjonalnym kształceniem), Władisław Simeonow (Wydawnictwo Tip Top Press; odpowiedzialny za targi książki, wystawy i politykę finansową), Swetłozar Żelew (Wydawnictwo Siela, prowadzący działalność wydawniczą, projekty i współpracę międzynarodową). Wiosną Stowarzyszenie współorganizuje coroczne krajowe targi książki w sofijskim Narodowym Pałacu Kultury, a co dwa lata międzynarodowe targi książki. Krajowe targi w 2006 r. odbyły się w dniach 24-28.05, natomiast w 2007 r. w dniach 30.05-3.06. Kolejne Międzynarodowe Targi Książki miały miejsce 5-9.12.2007 r. Stowarzyszenie wraz z Narodowym Centrum Książki przy Ministerstwie Kultury i Stowarzyszeniem Bibliotekarzy w 2004 r. przeprowadziło badania czytelnictwa w ramach programu „Czytająca Bułgaria”. Program ma na celu upowszechnianie książki i czytelnictwa. Realizowany jest w dwóch kierunkach: poprzez dialog z państwowymi organami prawnymi ustalającymi normy dotyczące wydawania i upowszechniania książek w Unii Europejskiej oraz podejmowanie konkretnych inicjatyw wraz z instytucjami państwowymi zajmującymi się książką i mediami. Celem organizacji jest także kontynuacja cyklicznych badań odbioru książki.

Pomoce szkolne i in.⁶³ Zdecydowanie bogatsza jest oferta najlepszych baśniopisarzy światowych takich jak Christian Andersen, bracia Grimm, Scharl Pero, Aleksander Puszkina. Wśród oferowanych tytułów dostępne są także *Baśnie* Jeana de La Fontain'a, seria *Mary Poppins* Pameli Trawers, *Pipi długa skarpetka* Astrid Lindgren, *Przygody Pinokio* Carlo Collodi. Młodzieży zaproponowano m.in. *W pustyni i w puszczy* Henryka Sienkiewicza, *Trzech muszkieterów* Aleksandra Dumasa i *Robin Hooda* Henry Gilberta. Do najlepiej sprzedających się należą m.in. *Miś Puchatek* Alana Alexandra Milne'a, *Bułgarskie bajki narodowe* i różnego rodzaju encyklopedie.

Przechodząc do analizy oferty Bułgarskiej klasyki dla dzieci, która podobnie jak w poprzednim wydawnictwie została także wyodrębniona, należy stwierdzić, że jest ona bogatsza w tytuły niż w Egmont Bułgaria. Pokazny objętościowo zbiór (192 s.) najpiękniejszych wierszy, opowiadań i notatek narodowego poety Iwana Wazowa przygotowano pod tytułem *Byłgarcze (Mały Bułgar)*. Tom zawiera materiały wykorzystywane do nauki szkolnej i wydany został w miękkiej oprawie za jedyne 3,70 lewa. Katalog uwzględnia ponadto dzieła najznakomitszych bułgarskich autorów dla dzieci i młodzieży. Przede wszystkim najważniejsze dzieło Angela Karaliiczewa *Priказen swjat (Bajkowy świat)*, dwa jego zbiory narodowych bajek zatytułowane *Byłgarski narodni priказki* oraz dostępne w poprzednim wydawnictwie *Aneto* i *Toszko Afrikanski*. Zainteresowani mogą nabyć także *Priказki (Bajki)* i *Djadowata rękawiczka (Dziadkowa rękawiczka)* Elina Pelina. Przez Internet można zakupić ponadto: *Priказki (Bajki)* i *Patilanci* Ran Bosiłka, *Prez vodi i gori (Przez wody i lasy)*. *Cuda lasu* oraz *Łakomoto mecze (Miś Łakomczuch)* Emiljana Stanewa, *Za nas malkite (O nas małych)* Dory Gabe, *Szturczowo koncze (Konik polny)* Asena Razwetnikowa, *Basni (Baśnie)* Stojana Michajłowskiego, *Priказki (Bajki)* Swetosława Minkowa i *Priказki za teb (Bajki dla ciebie)* Konstantina Konstantinowa. Twórczość Cziczko Stojana uwzględniono poprzez utwór *Detska kitka*. Czytelnikom zaproponowano też kilka zbiorów rodzimych bajek: *Byłgarski narodni priказki (Bułgarskie bajki narodowe)*, *Byłgarski wylszebni priказki (Bułgarskie bajki czarodziejskie)*, *Byłgarski predanija i legendi (Bułgarskie przekazy i legendy)*, *Byłgarski narodni gatanki, posłowici, pogoworki i skoropogoworki (Bułgarskie narodowe zagadki, przysłowia, pogadanki)*, *Istorija na Byłgarija w priказki i razkazi (Historię Bułgarii w bajkach i opowiadaniach)*, *Zlatna kniga na byłgarskata poezija za deca*

⁶³ I[zdatelska] K[yusza] PAN [online] [data dostępu: 25.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.pan-bg.eu/>>.

(*Złota księga bułgarskiej poezji dla dzieci*). Dzięki miękkiej oprawie wszystkie książki kosztują jedynie 3 lub 4 lewa⁶⁴.

Trzecie również znane wydawnictwo książek dla dzieci w Bułgarii to powstałe w 1990 r. **Wydawnictwo Fjut**. Poprzez jego wyjątkowo atrakcyjną stronę www dowiadujemy się, że specjalizuje się w literaturze humanistycznej, podręcznikach i pomocach szkolnych dla klas początkowych oraz wydaje książki o charakterze edukacyjnym wspomagające nauczanie. Podobnie jak omawiane poprzednio, posiada w swojej ofercie książki ilustrowane, encyklopedie i czasopisma dla dzieci z przeznaczeniem dla określonych przedziałów wiekowych. Nie brak w niej również książek kartonowych, panoramicznych i książek-puzzli. Dla najmłodszych 4-8 latków wydawane jest od 2004 r. „Byrborino”, na łamach którego dzieci znajdują czytanki, gry i zabawy. Pracownicy wydawnictwa prowadzą współpracę międzynarodową. Wydawnictwo Fjut jest też członkiem Stowarzyszenia „Książka Bułgarska” i otrzymało liczne nagrody m.in. w 2004 r. Państwową Nagrodę im. Konstantina Konstantinowa za wydawnictwa dla dzieci, a rok później zostało wyróżnione Państwową Nagrodą „Christo Danow”, jako najlepsze wydawnictwo dla dzieci na terenie kraju⁶⁵. Po uzyskaniu drugiej z nagród w trosce o wspieranie rodzimych twórców i upowszechnianie ich utworów zorganizowano coroczny konkurs zatytułowany Nowe bułgarskie książki dla dzieci. Konkurs po raz pierwszy odbył się w 2005 r. i przyciągnął aż 120 autorów z całej Bułgarii. Nagrodzono wtedy Banko Bankowa za książkę *Pizamata na tigryczeto (Piżama tygryska)*.

Wydawnictwo uczestniczy ponadto w programie rozwoju czytelnictwa dzieci. Angażuje rodziców, nauczycieli i bibliotekarzy. W realizacji mają dopomóc organizowane spotkania z pisarzami i ilustratorami, teatr lalkowy według repertuaru książek Wydawnictwa Fjut oraz księgarnia objazdowa. Placówka dysponuje własną siecią księgarni, będących jednocześnie ośrodkami życia kulturalnego, w których organizowane są imprezy i konkursy dla dzieci. W Sofii mieszczą się cztery z nich; można zwiedzić je wirtualnie. Fjut współpracuje z największymi sieciami księgarni w kraju Pingwinite, ABW, Bukwite, Chelikon dostarczając do nich swoje tytuły książkowe i czasopisma⁶⁶.

⁶⁴ *IK PAN: Bułgarska klasika za deca* [online] [data dostępu: 12.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.pan-bg.eu/?viewID=2&cid=26>>.

⁶⁵ *Izdatelstvo „Fjut”: Koi sme nie?* [online] [data dostępu: 31.07.2009], dostępny w Internecie: <http://www.fiut.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=28>.

⁶⁶ *Izdatelstvo „Fjut”: Kakwo oszte?* [online] [data dostępu: 31.07.2009], dostępny w Internecie: <http://www.fiut.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=30>.

W założeniu pracownicy wydawnictwa starają się odpowiadać na indywidualne oczekiwania młodego odbiorcy. Książki dla dzieci są opracowane w taki sposób, aby rozwijać wyobraźnię dziecka, jego samodzielne myślenie i aktywność. Tekst i szata graficzna dostosowywane są do percepcji maluchów w różnych przedziałach wiekowych. Każdy egzemplarz książki powstaje przy współdziałaniu grona specjalistów: pisarzy, pedagogów, psychologów, ilustratorów, redaktorów⁶⁷.

Z analizy oferty dostępnej w Internecie wynika, że w katalogu Wydawnictwa Fjut znajduje się duży wybór encyklopedii, atlasów, pomocy do nauczania, podręczników, literatury pięknej, bajek, książek ilustrowanych, powieści, a dla najmłodszych książek-puzzli. Niezwykle rozbudowany jest dział książek edukacyjnych. Pod hasłem „Dopóki się bawisz możesz wszystkiego się dowiedzieć” widnieje długa lista tytułów m.in. *Biblii dla dzieci*, książek do nauki czytania, pisanie i nauki języków obcych. Nagłówek „Zaczynam się uczyć” zachęca rodziców do wyboru tanich pomocy przygotowujących ich pociechy do szkoły. Pod szyldem „Myśl szybko! Decyduj szybko! Bądź pierwszy!”, „Rysuję, koloruję, uczę się” i „Wytnij, zalep, pokoloruj” widnieją tytuły rozwijające koncentrację, obserwację, umiejętności językowe dla dzieci w wieku 5-7 lat. Dla dzieci do 5 lat są kolorowanki, a powyżej 6 lat książki z grami. W kategorii hobby znajdują się trzy tytuły *Kwiaty*, *Psy* i *Koty*, dzięki którym maluchy mogą nauczyć się jak hodować kwiatek w doniczce, jak wychować pieska czy kotka. Dla starszaków (powyżej 9 lat) w książkach pt. *Co się ze mną dzieje?* i *Dla każdej dziewczynki i każdego chłopca* podjęto temat dojrzewania. Wydawnictwo proponuje też wiele krótkich opowiadań zapoznających najmłodszych z otaczającym ich światem. W dziale literatury pięknej i bajek znalazła się seria książek zatytułowana *Bezcenne kamyki* przedstawiająca twórczość najlepszych autorów bułgarskich piszących dla dzieci. Ich nazwiska są również obecne na liście lektur szkolnych. Celem serii jest przybliżenie młodym czytelnikom najważniejszych utworów literatury bułgarskiej. Znalazły się tu zbiory bajek A. Karaličewa *Maiczna syłża (Matczyna Iza)*, R. Bosiłka *Sliwi za smet (Śliwki na śmietnik)*, K. Maliny *Pesniczka na szturcheto (Piosenka konika polnego)*, D. Gabe *Malkijat dobrudżanec (Mały Dobrudżaniec)*, Georgi Rajczewa *Lika prilika*, K. Konstantinowa *Starijat sztyrkeł (Stary bocian)*, Emilijana Stanewa *Kyszticzka pod snega (Domek pod śniegiem)* i Czerniszko oraz Swetosława Minkowa *Zacharnoto momicze (Cukrowa dziewczynka)*. W serii *Złoty elementarz* zaproponowano zbiory bułgarskich bajek narodowych: *Kose Bose*, *Žitenata*

⁶⁷ Izdatelstwo „Fjut”: *W kakwo wjarwame?* [online] [data dostępu: 31.07.2009], dostępny w Internecie: <http://www.fiut.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=29>.

pitka (Żytni chlebek), Djadowata rykawiczka (Dziadkowa rękawiczka). Natomiast seria **Złota wyliczanka** zawiera m.in. następujące tytuły: *Żywa woda (Żywa woda), Nerodena moma (Nieurodzona panna), Zlatnoto momicze (Złota dziewczyna), Trimata bratja i zlatnata jabyłka (Trzej bracia i złote jabłko), Chityr Petyr (Chytry Piotr)*⁶⁸.

Państwowe Wydawnictwo **Prosweta** założono w 1945 r. przetrwało przemiany społeczno-polityczne lat 90. i nadal specjalizuje się w podręcznikach szkolnych, literaturze pięknej i naukowej. Do tej pory wydało 27 tys. tytułów. Należy do Stowarzyszenia Książki Bułgarskiej i posiada swoje oddziały w 28. ośrodkach w Bułgarii. Po zapoznaniu się z książkową ofertą katalogową dostępną online według wieku dzieci i klas szkolnych⁶⁹ niestety nie można wyłonić klasyków bułgarskiej literatury, gdyż są to podręczniki lub pomoce dla nauczycieli bez podanego spisu treści, opracowane w ostatnich latach przez młodych autorów.

Niewielkie sofijskie wydawnictwo **Złota Kaczka** nastawione jest na drukowanie tylko literatury dla dzieci autorów bułgarskich i obcych. Wśród proponowanych rodzimych pozycji książkowych znalazły się zbiory *Zlatni zrynca (Złote ziarenka)* i *Bylgarski narodni prikazki (Bułgarskie bajki narodowe)* zawierające utwory A. Karaliiczewa, E. Pelina, Galiny Złatiny. W serii *Książek z oczkami* można zakupić niedrogo *Djado i rjapa (Dziadek i rzepa)* oraz *Kose Bose R. Bosiłka*. W serii *Bajki niezapomnianych rymów* w miękkiej okładce za jedyne 1,70 lewa widnieją tytuły *Myrzelan i Myrzelanka (Leniwiec i Leniwka), Komar i Niedźwiedzica, Bohater Gogo Asena Raczwetnikowa* oraz *Co stało się z Lisicą* Atanasa Cankowa. Oferta obejmuje też kilka utworów współczesnych twórców Angeliny Żekowej, Galiny Złatiny, Batko Zlatko⁷⁰.

Przechodząc do drugiej kategorii wydawnictw, które posiadają jedynie dział literatury dziecięcej należy zacząć od jednego z największych i najpopularniejszych wydawnictw w Bułgarii – **Chermes** z główną siedzibą w Płowdiwie. Powołane do życia w 1991 r. zaopatruje odbiorców głównie w literaturę piękną. Zainteresowaniem cieszą się jednak też serie popularnonaukowe, poradniki i literatura dla dzieci. Chermes podobnie jak Wydawnictwo Fjut wyróżniono Państwową Nagrodą im. Konstantina Konstantinowa za literaturę dziecięcą

⁶⁸ *Izdatelstwo „Fjut”*: *Chudożestwena literatura, prikazki* [online] [data dostępu: 31.07.2009], dostępny w Internecie: <http://www.fiut.bg/index.php?option=com_virtuemart&page=shop.browse&category_id=70&keyword=&manufacturer_id=0&Itemid=32&orderby=product_cdate&limit=6&limitstart=6>.

⁶⁹ *Izdatelstwo „Prosweta”* [online] [data dostępu: 31.07.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.prosweta.net/?page=about>>.

⁷⁰ *Izdatelstwo Zlatnoto pate* [online] [data dostępu: 3.09.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.zlatnoto-pate.com/>>.

i młodzieżową. Każdego miesiąca ukazuje się około 10. nowych tytułów różnych pod względem tematycznym. Będąc członkiem Stowarzyszenia Książka Bułgarska wydawnictwo aktywnie współpracuje z księgarniami, bibliotekami, czytelniami i innymi instytucjami kultury. Pracownicy wydawnictwa prowadzą politykę wspierającą bułgarskich autorów, czego wyrazem stała się nagroda przyznawana od 2007 r., debiutującym młodym twórcom rodzimym. Zespół wydawnictwa uczestniczy również w międzynarodowych targach książki⁷¹. Wydawnictwo posiada własną dystrybucję, od 1998 r. dostarcza książki m.in. do bibliotek, szkół i przedszkoli⁷².

Przeglądając część oferty wydawniczej książek dla dzieci Chermesa dostępnej online należy zauważyć, że jest ona niezwykle rozbudowana. Podzielono ją na trzy działy: Wydania encyklopedyczne, Wydania ilustrowane i Czytanki. W ich ramach zaproponowano wiele serii. Przykładowo wśród encyklopedii można wymienić: *Wielcy malarze*, *Encyklopedia wiedzy*, *Dowiedzmy się więcej o...*, *Encyklopedia ilustrowana*; wydawnictwa ilustrowane zaś to: *Biblioteka skarbów*, *Książki kartonowe*, *Wesołe książki panoramiczne*, *Wesołe bajki*, *Ulubione bajki*, *Niezapomniane bajki* i in. Na stronie internetowej podano też listę alfabetyczną 332 bułgarskich i obcych autorów uwzględnionych w ofercie. Po kliknięciu na nazwisko znajdujemy krótką biografię pisarza i tytuły książek do nabycia w księgarniach Chermesa. Każda książka zaopatrzona jest w adnotację treściową i informację o cechach wydawniczo-formalnych.

W serii dziecięco-młodzieżowej klasyki *Złote pióro* zaproponowano m.in. książki Iwana Wazowa *Pod igoto* (*Pod jarzmem*; lektura dla 6. klasy szkoły podstawowej), zbiór najbardziej znanych wierszy dla 1. klasy *Byłgarcze* (*Mały Bułgar*) i 16 najbardziej popularnych jego *Razkazi* (*Opowiadań*), Angela Karaliiczewa: *Byłgarski narodni prikazki* (*Bułgarskie bajki narodowe*), *Aneto*, *Toszko Afrykański* oraz wydanie rozszerzone *Toszko Afrykański i bajki*, Dory Gabe *Czudoto* (*Cudo*), Elin Pelina *Jan Bibijan* i *Bajki Elin Pelina*, Ran Bosiłka *Patilanci*, Konstanin Konstantinowa *Prikazki za tebe* (*Bajki dla ciebie*), Asena Razcwetnikowa *Szturczowoto koncze* (*Konik polny*), a dla młodzieży znaną pozycję Aleko Konstantinowa *Baj Ganiu*. Wszystkie są dostępne w miękkiej oprawie i przystępnej cenie 3-4 lewa. Cena jest niska również ze względu na czarno-białą szatę graficzną. W serii *Mistrzowie bajki* można zakupić natomiast już droższe (prawie 12 lewa), bogato ilustrowane i luksusowe wydanie *Wybranych bajek Angela Karaliiczewa*. Z kolei w tanim i kolorowym cyklu (każda książka około 2 lewa) *Wieczne bajki bułgarskie* można

⁷¹ HERMESBOOKS.COM: *Towa sme nie!* [online] [data dostępu: 1.08.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.hermesbooks.com/about.php>>.

⁷² HERMESBOOKS.COM: *Chermes kniga eood* [online] [data dostępu: 1.08.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.hermesbooks.com/about.php?pageID=8>>.

nabyć: *Bułgarskie narodowe przysłowia, sentencje, zagadki i pogadanki, Bułgarskie bajki narodowe, Kto nie pracuje, ten niech nie je, Żywa woda (Żywa woda), Kose Bose i Kuma Lisa, Jelonek ze złotymi rogami, Nie urodzony Petko, Nie urodzona dziewczka*, a z bajek bułgarskiego folkloru *Cudowny pierścień, Lisicata i tarależyt (Lisica i jeź)*. Dostępne są także tomiki zatytułowane *33 izbrani bułgarski narodni prikazki (33 wybrane bułgarskie bajki narodowe)* i *44 prikazki za Chityr Petyr (44 bajki o Chytrym Piotrze)*. Wśród obcych twórców Wydawnictwo Chermes zaproponowało książki Ezopa, Christiana Andersena, braci Grimm, Marka Twaina, Carlo Collodi'ego, Stevena Kinga, Roduarda Kiplinga, Jeana de La Fontaina, Astrid Lindgren i Jacka Londona.

Oferta **Domu Wydawniczego Bard** dla dzieci i młodzieży jest uboga i nie uwzględnia przy tym autorów bułgarskich, a jedynie zagranicznych⁷³. W przeprowadzonej analizie nie można pominąć także prestiżowego **wydawnictwa Colibri**, które posiada dział literatury dla dzieci. Obecnie dla najmłodszych proponuje 11 tytułów autorów zagranicznych⁷⁴. Podobnie wygląda lista tytułów książkowych w niewielkim **wydawnictwie Infodar** wielokrotnie nagradzanym i specjalizującym się we współczesnej literaturze światowej. Dostarcza ono na rynek literaturę piękną (w tym autorstwa Laureatów Nobla), popularnonaukową, przewodniki, fantastykę, fantazy, horrory, literaturę biznesową i książki dla dzieci. Te ostatnie to tylko pozycje zagraniczne mniej znanych twórców; podobnie jest z literaturą młodzieżową⁷⁵. Mniejsze Wydawnictwo **Geja Libris** również posiada dział dla dzieci, w którym znaleźć można obce i rodzime bajki współczesnych pisarzy; niestety klasyki bułgarskiej brak⁷⁶.

PODSUMOWANIE

Kończąc rozważania należy zauważyć, że kilka wydawnictw w Bułgarii specjalizuje się tylko w literaturze dla dzieci i młodzieży. Wśród nich są wydawnictwa duże i bardziej znaczące jak też mniejsze cieszące się niewielką popularnością. Na terenie kraju funkcjonują ponadto wydawcy uwzględniający

⁷³ *Bard Publishing House* [online] [data dostępu: 7.08.2009], dostępny w Internecie <<http://www.bard.bg/catalogue/>> .

⁷⁴ *Za Deca – Izdatelstvo „Colibri”* [online] [data dostępu: 11.08.2009], dostępny w Internecie <<http://www.colibri.bg/kids.php>>.

⁷⁵ *InfoDAR* [online] [data dostępu: 8.08.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.infodar.com/genre.php?genre=детски&PHPSESSID=457vjv7tnh8r78oluhr7dkj742>>.

⁷⁶ *Geja Libris: Katalog* [online] [data dostępu: 11.08.2009], dostępny w Internecie: <<http://www.gejalibris.com/index.php>>.

dział dla tej grupy czytelników. Ich oferta książkowa jest bogata i różnorodna zarówno pod względem tematycznym jak i cenowym. Można bowiem zakupić tańsze tytuły w miękkiej oprawie i droższe wydania luksusowe. Niektóre wydawnictwa proponują kupującym równoległe do wyboru te same tytuły w oprawie miękkiej i twardej.

Wydawnictwa posiadają przy tym ciekawe i rozbudowane strony domowe w Internecie, które stanowią jednocześnie dobrą reklamę. Kolorowe okładki książek wraz z krótkimi adnotacjami treściowymi i informacjami o cenie oraz sposobie nabycia poszczególnych pozycji są atrakcyjną formą popularyzacji. Wybrane wydawnictwa dla ułatwienia proponują poszczególne tytuły w przedziałach wiekowych. Ponadto książki zamawiane online są nieco tańsze niż w tradycyjnych księgarniach, co rekompensuje koszt przesyłki.

W ofercie dostępne są tytuły najbardziej znanych autorów rodzimych i obcych oraz początkujących bułgarskich pisarzy. Niektóre z wydawnictw z założenia preferują rodzimą twórczość organizując konkursy z nagrodami. Same również są nagradzane za wydawanie bułgarskich tytułów książkowych dla dzieci. Książki bułgarskich twórców są zatem jak najbardziej obecne w ofercie. Nie brakuje bowiem utworów Iwana Wazowa, Anieła Karaliiczewa, Elin Pelina, Ran Bosilka, Dory Gabe, Konstantina Konstantinowa i in. Często domy wydawnicze proponują zbiory bułgarskich bajek narodowych różnych bajkopisarzy. Większość tych samych tytułów powtarza się w propozycjach uwzględnionych wydawców. Pisarze okresu komunistycznego pomimo, że stanowili liczną grupę, nie zdobyli trwałego miejsca w bułgarskiej literaturze; wśród oferowanych książek dla dzieci i młodzieży współczesnych wydawnictw brak zatem ich nazwisk.

Z autorów obcych wydawnictwa uwzględniają najczęściej Scharla Pero, Christiana Andersena, Roduarda Kiplinga, braci Grimm, Astrid Lindgren i in. Jedyne wydawnictwo Egmont ma prawo na terenie Bułgarii drukować popularnego *Harry Pottera* Joanne Kathleen Rowling. W proponowanej lekturze nie widać preferencji tylko w kierunku rodzimych twórców czy też obcych. Proporcje są raczej takie same oprócz kilku wydawnictw posiadających tylko ofertę zagraniczną. Brakuje współczesnych przekładów utworów autorów polskich. Podczas przeglądu ofert wydawniczych była tylko powieść Henryka Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy*. Ogólnie można stwierdzić, że tytuły dla dzieci i młodzieży zajmują istotne miejsce na współczesnym rynku wydawniczym w Bułgarii. Przynoszą znaczny zarobek wydawcom i widać cięszą się zainteresowaniem odbiorców stanowiąc ważny asortyment wydawniczy.